

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ГАРМОНІЙНИХ ВІДНОСИН З ПРИРОДОЮ В УЧНІВ 6-8 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

А. О. Логінова

Лабораторія екологічного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Стан навколишнього середовища та біосфери у цілому є результатом тривалого впливу людства на природу, взаємодії з природними ресурсами і об'єктами, суспільних екологічних традицій, стереотипів, дій та вчинків у довкіллі, щоденних виборів і стратегій діяльності [3]. Нагальною потребою сьогодення є подолання екологічної безграмотності людства, що спричинила кризову екологічну ситуацію в цілому світі і в нашій країні, зокрема. Для покращення становища необхідно розширювати проблематику екологічної освіти з перших днів перебування дитини в школі. Зокрема, у Концепції екологічної освіти України зазначено, що пріоритетом шкільної екологічної освіти і виховання є особистісна орієнтація, яка передбачає створення таких умов, за яких природа повинна бути особистісною цінністю кожного учня [2]. Тобто основним чинником досягнення гармонійних відносин з природою нині має стати організація такої структури життєдіяльності учня, яка забезпечуватиме повне узгодження будь-яких дій з природним середовищем, його цілісністю, можливістю до самовідтворення та зведення до мінімуму споживання невідновлюваних природних ресурсів. Основною метою статті є порівняння рівня сформованості екологічної культури в учнів 6-8 класів закладів середньої освіти міста Києва та Київської області.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що проблематикою формування екологічної компетентності, екологічної культури, системи екологічної освіти займаються Н.А. Пустовіт, О.Л. Пруцакова, О.О. Колонькова, Г.П. Пустовіт, О.В. Крюкова, О.М. Лазєбна, С.В. Шмалєй, В.А. Ясвін тощо.

Виховувати любові до природи у школі у школі слід починати з молодшого шкільного віку. Спочатку діти вчать помічати прекрасне та незвичне навколо себе, спостерігати, милуватись природою, посилено охороняти природу, не шкодити їй, робити довкілля чистішим. Важливий аспект психологічної підготовки підростаючого покоління у сфері екологічного виховання — формування почуття співпричетності, відповідальності; розуміння необхідності піклування про природу; готовність жити у злагоді з природою й у відповідності до її законів. Коли ці риси стануть характерними для більшості молодших школярів, то на наступних етапах (5–9-і, 9–11-і класи) результативність роботи з екологічного виховання, маючи міцне підґрунтя, проводитиметься значно ефективніше [5].

Гармонізація взаємовідносин людини і природи не може відбуватись ні за рахунок людини, ні за рахунок природи, а об'єднує соціальну і природну гармонію [4]. Виходячи з результатів теоретичних досліджень Колонькової О.О., встановлено, що процес побудови гармонійних відносин школярів із природою має підпорядковуватись таким принципам [1]:

- принцип життєвої смислотворчої самодіяльності передбачає становлення особистості як творця і проектувальника свого життя;
- принцип превентивності – виховні впливи спрямовані на запобігання деструктивній діяльності та поведінці школярів стосовно природи;

- принцип результативності – залучення учнів до конкретної екологічної діяльності, яку реально можна здійснити.

Для визначення вже сформованих відносин з природою в учнів основної школи було розроблено анкету, за допомогою якої вивчались різні аспекти проблеми: поведінка у природному оточенні; ставлення до об'єктів живої та неживої природи; обізнаність учнів стосовно диких тварин, що живуть в урбанізованому середовищі; розуміння сутності гармонізації відносин людини з природою; визнання прав тварин; визначення рейтингу екологічних проблем. Анкетування мало анонімний характер, у ньому взяли участь учні 6-8 класів київських шкіл та шкіл Київської області. Аналіз відповідей здійснювався за віком (6-8 клас) та територіальним розміщенням школи (місто, село).

Про недостатньо сформовані навички поведінки у природі свідчать високі показники того, що школярі обох досліджуваних шкіл лише рідко замислюються над тим, що роблять, перебуваючи у довкіллі. Так 33% опитаних шестикласників, 41% семикласників та 39% восьмикласників зазначили, що бігають та грають у довкіллі, а лише 8% учнів 6 класу, 13% учнів 7 класу та 16% восьмикласників зазначили, що милуються природою: годують тварин, дослуховуються до співу птахів; не шкодять природі, спілкуються з друзями; читають, фотографують, малюють, займаються спортом.

Розмірковування над наслідками власних дій для природи притаманне учням київських шкіл, правда, у різному співвідношенні (53,2%, 47,1% та 39,7%). Учні шкіл Київської області лише інколи задумуються над даною проблемою - 46,8% шестикласників, 57,4% семикласників та 55,5% восьмикласників, а ніколи не задумуються 6% опитаних (переважно хлопці).

Важливим показником є ставлення учнів до об'єктів неживої природи. Так для 42% шестикласників, 34% семикласників та 46% восьмикласників Київської області нежива природа – це красивий пейзаж, який не можна руйнувати (8% учнів нежива природа взагалі не турбує). Показники в 6-8 класах київських шкіл схожі і близько 2/3 опитаних учнів сприймають неживу природу як частину, яка потребує також з захисту як і жива природа. Байдужі до неживої природи – 5% школярів.

Відповідаючи на запитання «Чи впливає ваше перебування на природі на її стан?» учні шкіл Київської області відповіли «ні» 47% - 6 клас, 51% - 7 клас та 55% - 8 клас. Майже 20% опитаних класів київських шкіл вважають, що їх перебування на природі навпаки допомагає їй.

Обізнаність школярів стосовно диких тварин, які живуть в урбанізованому середовищі, визначалася шляхом відкритої відповіді. Анкетування засвідчило низький рівень знань підлітків: до диких тварин багато учнів зараховували бездомних собак й кішок. Серед найбільш відомих диких тварин фігурують білки, їжаки, зайці, щурі, миші, які зустрічаються у містах. У деяких відповідях згадувалися кроти, лосі, вовки, лисиці, змії, дикі кабани, рисі, олені. Були й такі учні, що стверджували про абсолютну відсутність диких тварин в містах (приблизно 5% учнів київських шкіл та 7% шкіл Київської області).

Одне з основних питань дослідження (що таке гармонізація відносин з природою?) дозволяло респондентам обрати 2-3 варіанти відповідей для характеристики поняття. Для учнів шкіл Київської області (30% - 6 клас, 32% - 7 клас, 33% - 8 клас) гармонізація з природою – це відсутність нанесення їй шкоди. Розглядають гармонізацією, як зменшення споживання природних ресурсів у 6-8

класах київських шкіл майже однакова кількість учнів (близько 40%). Проте ставитись до об'єктів природи як до рівних собі готові значно менше школярів обох шкіл: 20% - 6 клас, 16% - 7 клас, 28% - 8 клас.

Показовим є рейтинг пріоритетів для учнів: збереження природи; розвиток суспільства; розвиток економіки. На перше місце більшість учнів київських шкіл поставили збереження природи, на друге місце – розвиток суспільства і останнє місце – розвиток економіки. В свою чергу шестикласники шкіл Київської області так розподілили місця: збереження природи, розвиток економіки, розвиток суспільства. Для сьомого класу: збереження природи, розвиток суспільства і лише тоді економіки. У восьмому класі пріоритетним є збереження природи і в рівній кількості розвиток економіки та суспільства.

Питання про права тварин засвідчило наступні результати. У 6 класі, вважають, що тварини: мають право на життя: 40% (школи Київської області) та 52,7% (київські школи); мають, якщо вони корисні для людини: 30% та 10,2 % відповідно; мають право на свободу: 20 % та 32,1 % ; не мають прав: 10% та 5%.

У 7 класі тварини: мають право на життя: 50% (школи Київської області) та 60% (київські школи); мають, якщо вони корисні для людини: 3% та 7%; мають право на свободу: 47 % та 32% ; не мають прав: 0% та 1%.

У 8 класі: мають право на життя: 47% (школи Київської області) та 47% (київські школи); мають, якщо вони корисні для людини: 3% та 4%; мають право на свободу: 44 % та 49 % ; не мають прав: 6% та 0%.

Завдання розподілу екологічних проблем за ступенем важливості дозволило одержати дані стосовно ставлення школярів до кожної з них. На основі відповідей учнів усіх шкіл були побудовані діаграми лише за віковою приналежністю. Тобто відповіді учнів 6, 7, 8 класів шкіл були об'єднані і виведені в загальну діаграму (Рис. 1, Рис. 2, Рис. 3).

Рис. 1. Діаграма з відповідями учнів шостих класів

Аналізуючи діаграму встановлено, що найбільше учнів хвилює проблема збільшення кількості сміття у світі. Друге місце займає проблема нестачі питної води, а 18% шестикласників обурені через збільшення кількості безпритульних

тварин. Лише 7% вважають, що людство надмірно споживає ресурси, а питання панування людини над природою цікавить лише 4%.

Рис. 2. Діаграма з відповідями учнів сьомих класів

У сьомому класі учнів найбільше хвилює питання нестачі води, друге місце – вирубування лісів, третє місце – збільшення кількості безпритульних тварин. Зміни клімату в 6 і 7 класі турбує однаковий відсоток школярів – 14%. Збільшення сміття та надмірне використання ресурсів обрали менше 10% дітей.

Рис. 3. Діаграма з відповідями учнів восьмих класів

Збільшення кількості сміття цікавить 23 % восьмикласників, 20% – нестача питної води, 17% – зміни клімату, майже порівну – збільшення кількості тварин та надмірне використання ресурсів, а проблему панування людини над природою обрали лише 3% респондентів.

На останнє питання «Чи треба змінити відносини людини з природою?» ствердно відповіли 90% шестикласників, 100% семикласників та 83%

восьмикласників шкіл Київської області. Учні київських шкіл обрали «так» 84% 6 клас, 96% 7 клас та 100% 8 клас відповідно.

Висновки. Формування гармонійних відносин з природою є не лише одним з перспективних напрямів науково-педагогічних досліджень, а й механізмом виживання людства в умовах сучасної екологічної кризи. Одержані результати анкетування засвідчили, що у освітньому середовищі має місце недостатнє розуміння процесів гармонізації відносин з природою, недооцінка власного впливу на довкілля і, як результат, – трансляція екологічної відповідальності на інших. Потребує суттєвого доповнення й зміни акцентів зміст екологічної освіти в бік розширення як бачення глобальних проблем (зміна клімату), так і само обмежувального споживання і збереження біорізноманіття. Саме ці аспекти відповідають тенденціям освіти сталого розвитку і формують екологічну компетентність учнів.

Список використаної літератури:

1. Колонькова О.О. Принципи гармонійних відносин школярів з природою In: Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіту наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, стор. 116-118. [Веб-сайт] — Електронні дані.— Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/708649/> (дата звернення 20.02.2019). – Назва з екрану.
2. Концепція екологічної освіти України [Веб-сайт] — Електронні дані.— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01> (дата звернення 25.02.2019). – Назва з екрану.
3. Пруцакова О.Л. Мотиви взаємодії з природою та способи їх гармонізації у школярів In: Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, стор. 295-30. [Веб-сайт] — Електронні дані.— Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/712840/> (дата звернення 20.02.2019). – Назва з екрану.
4. Пустовіт Н.А. Гармонізація відносин школярів із природою через взаємодію з установами природно-заповідного фонду In: Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, стор. 300-305. [Веб-сайт] — Електронні дані.— Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/712948/> (дата звернення 20.02.2019). – Назва з екрану.
5. Руснак Т. М. Форми і методи екологічного виховання в школі // Хімія. Біологія. – 2013. – №28.